

REPERE METODOLOGICE PENTRU ÎNVĂȚARE ÎN CLASĂ INCLUZIVĂ

*Rotaru Maria, dr., conf univ.,
UPS „Ion Creangă” dn Chișinău*

CZU: 376.1:37.016

Abstract

Inclusive education requires changing the role of the teacher in the educational process. This is reflected in: approaching the problems from the student's perspective; noticing and accepting the similarities and differences between himself and the students, as well as between the students themselves; respecting students' rights and showing an attitude of sensitivity towards the needs and interests of each other. Some methodological measures are proposed regarding the inclusive education of students with visual disabilities and those with communication difficulties.

Key-words: inclusive education, students with disabilities, methodological measures.

Fundamentată pe paradigma educației pentru toți, educația incluzivă este o abordare potrivit căreia toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și de a învăța, indiferent de apartenența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă și economică sau de abilitățile și capacitățile lor intelectuale sau fizice.

Realizarea educației incluzive sau educația pentru toți se produce în conformitate cu schimbările sociale, politice și economice din ultima perioadă, când mai multe țări din lume introduc și măsuri de reformă a sistemelor de educație. Paradigmele și evoluțiile recente ale reformelor de sistem și celor curriculare solicită din partea profesorilor noi competențe, concretizate în:

- preocuparea pentru adecvarea procesului de instruire la nevoile fiecărui individ:
  - capacitatea de a identifica nevoile/domeniile de dezvoltare ale fiecărui elev;
  - de a identifica ritmul dezvoltării (a accepta că dezvoltarea se produce în ritmuri diferite la momente diferite);
  - capacitatea de a adecva situațiile de învățare, conținuturile și materialele educaționale la caracteristicile individuale ale elevului;
  - maximizarea potențialului fiecărui copil (cu deosebire al copiilor dezavantajați) - capacitatea de a diagnostica nevoile fiecărui elev, în termenii unor caracteristici fizice, cognitive, afective, socio-economice sau culturale.

Modificarea rolului profesorului în procesul de învățământ se reflectă în:

- abordarea problemelor din perspectiva elevului;
- sesizarea și acceptarea similitudinilor și diferențelor dintre el însuși și elevi, ca și dintre elevii înșiși;
- respectarea drepturilor elevilor și manifestarea unei atitudini de sensibilitate față de nevoile și interesele fiecărui.

Or, incluziunea școlară se realizează cel mai adesea prin adaptare curriculară și/sau, în cazuri speciale, prin conceperea unui *Program* de intervenție educațională individualizat, în funcție de tipul de elevi pe care dorim să-i integrăm: elevi ce prezintă numai tulburări de învățare sau elevi ce prezintă suplimentar diverse deficiențe (deficiență mintală, senzorială, fizică etc.).

Unii autori, [D.V. Popovici, 2007], menționează în această ordine de idei: „Dacă pentru prima categorie de elevi, ce prezintă numai tulburări de învățare, se poate recurge la introducerea unui program suplimentar la disciplinele la care întâmpină dificultăți, curriculumul obișnuit rămânând valabil pentru acest tip de copii, în cadrul celui de-al doilea grup, a celor ce prezintă

diverse deficiențe, se recurge la alte modalități de adaptare a curriculumului. După D.V. Popovici, în cazul elevilor cu cerințe educaționale speciale, principalele modalități ce pot fi folosite în cadrul procesului de adaptare curriculară sunt:

- selectarea unor părți din curriculumul general destinat elevilor normali, ce pot fi parcurse de elevii cu dizabilități și renunțarea la părțile mai complexe;
- simplificarea tuturor părților din curriculum, pentru a putea fi accesibile, înțelese și învățate de elevii cu dizabilități;
- completarea curriculumului general cu elemente noi, suplimentare, constând în activități individuale, compensator-terapeutice și recuperatorii cu scopul restabilirii participării lor eficiente la procesul de învățământ destinat elevilor cu dezvoltare normală.

Curriculumul pentru elevii cu cerințe educaționale speciale se modifică în două sensuri opuse: pe de o parte, se restrânge (reduce) atât sub raportul numărului disciplinelor de studiu, cât și al conținuturilor informaționale ale acestor discipline, iar, pe de altă parte, curriculumul se amplifică prin introducerea unor activități suplimentare cu scop terapeutic-compensator (de pildă: kinetoterapie, terapia tulburărilor de limbaj, formarea autonomiei personale, terapie ocupațională, stimulare cognitivă, ludoterapie).

Reperete metodologice recomandate pentru abordarea individuală și diferențiată a elevilor cu cerințe educaționale speciale în procesul învățării în clasă incluzivă sunt următoarele:

Pentru elevii cu dizabilități de vedere se recomandă:

Să se țină cont că un copil cu dizabilități de vedere, mai întâi de toate, este unul dintre elevii clasei și, ca fiecare dintre ei, are anumite particularități și nevoi. Să se utilizeze, fără reținere, verbe ca „a privi” sau „a vedea”, care fac parte și din vocabularul copiilor cu dizabilități de vedere. Să se facă uz și de aprobarea verbală ca modalitate de apreciere, sau de o atingere tactilă (ca, de pildă, o bătaie ușoară pe umăr), deoarece un zâmbet sau un alt comportament nonverbal de aprobare nu este întotdeauna vizibil. Să se afle de la elevul cu dizabilități de vedere care este locul de unde vede cel mai bine la tablă, de exemplu, din rândul din față, sau de la fereastră.

- Lumina nu trebuie să se reflecte pe tablă, iar ceea ce se scrie cu creta pe tablă trebuie să fie foarte vizibil.
- Să se ia în considerare că, în anumite cazuri, de exemplu, dacă elevul este sensibil la lumină, nu se recomandă să fie așezat lângă fereastră.
- Se permite elevului în cauză să poarte o șapcă cu cozoroc, pentru a-și proteja ochii de lumină sau i se propune un ecran de protecție improvizat, atunci când citește sau scrie.
- Este necesară asigurarea unui spațiu suplimentar pentru unele materiale speciale utile acestor elevi, ca și încurajarea de a le folosi.

Utilizarea unor materiale ori a asistenței speciale (cadru didactic de sprijin) este bine să se facă numai la nevoie și, pe cât posibil, numai dacă elevul dorește.

Elevii cu dizabilități de vedere pot și trebuie să realizeze, în principiu, aceleași sarcini ca și colegii lor de clasă, deși ei pot avea nevoie de adaptările mijloacelor de învățământ sau de o reducere a sarcinii de lucru, datorită unor limite de timp (sau extinderea acestor limite).

- Este recomandabilă includerea unor teme legate de vedere sau deficiență vizuală în curriculum. Exemple: în științe (fizică) - informații despre lumina-optică; la literatură sau alte arte – lucrări care au avut autori nevăzători etc.).

Mobilitatea în clasă și școală. Copilul cu dizabilități de vedere trebuie încurajat să se miște prin clasă, pentru a intra în posesia unor materiale sau informații. Trebuie luate toate măsurile ca elevul să cunoască bine școala și clasa. Profesorii sau elevii care văd trebuie să-l conducă atunci când se deplasează, mai ales la început, stând în spate și ușor în lateral, ținându-l ușor de cot. Copilul va fi avertizat asupra obstacolelor sau treptelor ori intrărilor / ieșirilor mai înguste. Obstacolele nu trebuie întotdeauna înlăturate, deoarece copilul trebuie să învețe să le ocolească singur. Este posibil ca, la început, copilul să se izbească de obstacole sau să cadă; nu trebuie niciodată ca ceilalți să râda de acel copil. Un elev cu deficiențe de vedere poate învăța astfel, treptat, să evite singur obstacolele în clasă și pe coridoare.

Dacă există profesor de sprijin, acesta va cunoaște ariile specifice la care trebuie să se acorde totuși atenție deosebită: scările, terenul de joacă exterior etc., cu deosebire în cazul elevilor complet nevăzători sau cu dificultăți foarte severe de vedere.

Cum poate lucra elevul cu dizabilități de vedere cu materiale scrise

- *Notițele de la tablă* se pot lua mai ușor dacă elevul cu vedere slabă este așezat cât mai aproape, de preferință în prima bancă a rândului din mijloc. Alți elevi pot avea nevoie de locuri mai aproape de fereastră, pentru a beneficia de cât mai bună lumină naturală.

Proceduri de facilitare a lucrului cu materiale scrise

- Scrierea notițelor cu carbon de către un coleg.
- Pe tablă se va scrie mai mare sau se vor utiliza alte mijloace vizuale. Se recomandă folosirea cretei colorate.
- Împrumutarea notițelor de la profesor.
- Încurajarea copilului cu dizabilități de vedere să se apropie cât mai mult de tablă.
- Lectura cu voce tare a textului, pe măsură ce acesta se scrie la tablă.
- Elaborarea și utilizarea de materiale didactice care pot fi citite cu ușurință, cu texte tipărite cu litere de dimensiuni mari.
- Punerea la dispoziție de caiete sau foi cu liniatură mai pronunțată.

În concluzie, predarea-învățarea de calitate, cea eficientă pentru cât mai mulți elevi, este benefică și pentru copiii cu dizabilități de vedere. Elemente importante care trebuie avute în vedere, în a asigura șanselor egale de educație școlară ale acestor copii:

- descrierile și instrucțiunile verbale să fie cât mai clare și mai ușor de auzit;
- asigurarea unor demonstrații și explicații individuale, sau pe grupuri mici;
- alocarea unui timp suficient pentru rezolvarea sarcinilor de învățare;
- măsuri care să compenseze experiența redusă (ca, de pildă, șansa de a manipula obiectele);
- programe de educație vizuală (parte integrantă, inseparabilă a curriculumului din școala specială de profil);
- atenție acordată abilităților de ascultare;
- axarea unei părți importante a pregătirii școlare pe deprinderile de autoservire și de organizare personală;
- dobândirea unor abilități de dactilografie;
- metode și adaptări speciale – pentru elevii nevăzători.

Pentru elevii cu dificultăți de relaționare (o caracteristică principală a sindromului Asperger), se recomandă:

Să se țină cont că acești copii reprezintă o situație educațională aparte. Sunt copiii cu tulburare hiperactivă și deficit de atenție (THDA). Acești copii au dificultăți în filtrarea informațiilor care-i invadează creierul, așa că își pierd ușor concentrarea, tind să dea răspunsuri înainte să cântărească bine lucrurile și nu știu să se oprească. Unui copil cu THDA îi ia mai mult timp să-și găsească locul și să se concentreze în comparație cu un copil care nu are această problemă. De asemenea poate avea dificultăți la urmărirea instrucțiunilor. Copiii cu THDA au deseori un nivel de inteligență mai ridicat decât media, dar studiul li se pare o activitate dificilă. Au, de multe ori, probleme de socializare. Starea aceasta de sănătate este instalată pe termen lung și poate continua să se manifeste și în viața de adult. Exista o componentă genetică și copiii cu THDA au în cele mai multe cazuri rude (bărbați, în mod frecvent) cu THDA. Nu apare din cauza lipsei de îngrijire parentală, dar mediul în care crește copilul și sprijinul de care are parte, poate afecta gravitatea simptomelor și modul în care poate învăța să se descurce cu acestea.

Ca recomandare putem aminti:

- Prioritatea numărul unu este să aveți răbdare.
- Comunicarea să fie cât se poate de clară – informațiile să fie redade eficient.
- Limbajul folosit să fie direct și să se vorbească cât mai rar posibil.
- Asigurați-vă că persoana cu care vreți să vorbiți este atentă, pronunțați-i numele, dar nu vă așteptați ca interlocutorul să vă privească direct în ochi.
- Nu admonestați un elev nervos sau supărat contrazicându-l sau ridicând vocea. Folosiți un ton al vocii calm.

Cei mai mulți dintre acești elevi au nevoie de clase luminoase, interesante, care să-i stimuleze. Există și momente când ei trebuie ajutați să se concentreze asupra unei sarcini specifice. Unii dintre acești elevi au nevoie de o anumită dispunere în bănci, alții, de un spațiu mai liniștit. Pentru o mai bună coordonare a activității lor, în clasă trebuie să se organizeze un spațiu liniștit unde să nu li se poată distrage atenția. Utilitatea organizării unui colț al clasei liniștit poate inițial să pară a fi doar pentru un copil. În practică totii copiii pot beneficia de existența acestui colț liniștit și astfel, acest colț se poate transforma într-unul dintre cele mai valoroase spații ale clasei. În majoritatea cazurilor, spațiile care nu conțin stimulatori ce distrag atenția, măresc șansele elevilor de a-și finaliza sarcinile și de a câștiga recompensele meritate.

În cazul elevilor cu hiperactivitate și deficit de atenție, spațiile liniștite: elimină motivele de neliniște – elevii știu exact ce se așteaptă de la ei în momentul în care sunt trimiși să lucreze în acest spațiu. Fiind lipsite de lucruri care distrag atenția – elevii nu trebuie să se concentreze la altă activitate din clasă. Cresc atenția față de sarcina de lucru – cea mai interesantă sarcină este aceea care a fost explicată pe larg. Măresc șansele de succes – elevii primesc sarcini adecvate capacităților lor și instrucțiuni clare, sprijin. Dispunerea corectă a scaunelor/băncilor este esențială, dacă se dorește eliminarea mutărilor involuntare. Măsura face ca acești copii să-și găsească o poziție stabilă și confortabilă, le permite să se concentreze mai bine asupra procesului de învățare. Scaunul, pentru elevii cu sindromul THDA, trebuie să fie stabil, pentru ca să-și poată sprijini spatele de scaun și să-și țină genunchii îndoiți în unghiul potrivit. Cei mai mulți dintre copiii cu astfel de dificultăți se vor descurca mai bine, dacă scaunele ar avea mânere. Copiii cu această formă particulară de dificultate pot progresa bine, dar pot întâmpina noi probleme în momentul în care trec printr-o perioadă de creștere rapidă. Chiar și în cazul unei dezvoltări normale, dispunerea scaunelor și a băncilor ar trebui să fie verificată în fiecare semestru, pentru eventuale (re)adaptări.

În calitate de propuneri de activități se recomandă formarea unui cerc de prieteni cu care elevul să relaționeze, încercând diferite abordări pentru o cât mai bună integrare în colectivul clasei. Pentru a-i forma un grup de prieteni este nevoie de un număr restrâns de elevi empatici și sensibili care l-ar sprijini pe colegul cu asemenea CES. Grupul are nevoie de formare pentru a ști cum să comunice și să-l facă pe cel în cauză să se simtă inclus. Forma de sprijin depinde de nevoile elevului, de exemplu: încurajarea acestuia să se alăture jocurilor din timpul pauzei de prânz, conducerea copilului acasă, pentru a preveni orice formă de agresiune îndreptată împotriva lui. Este bine ca elevilor cu tulburări de relaționare periodic să li se reamintească temele. Uneori ei pot fi ajutați să ajungă la ora prânzului. Grupul de sprijin, odată la câteva săptămâni, va trece în revistă metodele de sprijin și progresele, fiind atent monitorizați de cadre didactice.

Așadar, în procesul de modernizare a sistemului de învățământ, de adaptare a condițiilor educaționale la nevoile elevilor, la necesitățile lor educaționale speciale, profesorii sunt, poate, partenerii cei mai importanți. În acest context, din perspectiva educației incluzive, înnoirea rolului profesorului trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte:

- practicarea drepturilor omului în școală, dând prioritate unei pedagogii cooperative și instaurând un climat de încredere în clasă;
- centrarea pe elev;
- considerarea contextului social și global, favorizând abordările comune între profesori, pentru gestionarea problemelor;
- rolul de mediator între cursanți și mediul lor;
- modernizarea procesului de evaluare: evaluarea ca modalitate de progres, accentul pe evaluarea formativă;
- modernizarea formării profesorului, folosind noi abordări pedagogice și noile tehnologii informaționale;
- activismul civic prin Internet.

Relația profesor - elev este una de colaborare, de încredere și de respect reciproc. Elevul nu se simte „controlat”, ci sprijinit. Profesorul trebuie să fie mai mult un organizator al situațiilor de învățare și un element de legătură între elev și societate, care mediază și facilitează accesul la informație.

BIBLIOGRAFIE

1. NEAMȚU, CRISTINA; GHERGUȚ, ALOIS. *Psihopedagogie specială*. Iași : Polirom, 2000.
2. RACU, AURELIA.; RACU, S. *Dicționar enciclopedic de psihopedagogie specială*, Ch.: Tipografia Centrală.
3. ROTARU, MARIA. *Metodologii de sprijin în educația incluzivă*. Chișinău : Tipografia UPS „Ion Creangă”.